

ДИОРАМА КАО НАЧИН ИЗЛАГАЊА МУЗЕЈСКОГ МАТЕРИЈАЛА

Макета, диорама и панорама су три облика излагања музејског материјала у простору, између којих је понекад тешко повући тачну границу.

Док макета углавном представља само један детаљ, једну компоненту која у одређеној размери приказује неки објекат, без његове повезаности са средином, са другим објектима, диорама је комбинација, скуп таквих макета, међусобно повезаних у одговарајућем амбијенту, одговарајућој средини.

Диорама се израђује у одређеној размери, у зависности од расположивих могућности, највише од расположивог простора. Међутим, ако простор дозвољава, у предњем плану такве диораме можемо употребити предмете, експонате у природној или скоро природној величини, док ће се њихове димензије у позадини нагло смањивати, а комбинација боја и добро подешеног осветљења треба да дочара слику велике дубине. У овом случају можемо да говоримо о панорами.

Израда макета је веома једноставна и захтева само познавање материјала који се ту користи. Израда, пак, диорама и панорама је много сложенија. Овде је потребно, поред познавања технологије самог материјала, водити рачуна и о боји, осветљењу, угловима из којих се објекат посматра, све ради тога да се дочара што стварнији изглед целог комплекса.

Макета, диорама и панорама су веома погодни начини излагања музејског материјала у музејима свих профила и струка. Приказивање самог неког детаља, само једне музејске „инвентарске јединице“ остаје штуро, не задржава се дуго у свести просечног посетиоца музеја.

Међутим, ако се нека таква „јединица“ уклопи у одговарајући амбијент, споји са другим јединицама повезаним на одређени начин, добија се слика која остаје дуже времена у сећању.

На пример, ако изложимо одвојено ковачки инвентар — маљ, мех, наковањ, клешта, или ако их изложимо у некој мањој просторији која би представљала једну ковачницу, где би сваки предмет имао своје одређено место, предност ће имати овај други начин.

Исто важи и за друге комплексе — радионица дувача стакла, ткачница, столарска радионица или стара апотека, просторија у којој се некад становало итд. Мислимо да је овде немогуће набројати све облике излагања материјала.

Наравно, ако је реч о мањим изложбеним површинама, какве, на жалост, има већина наших музеја, предмете у правој величини не можемо да изложимо на овај начин. У том случају ћемо израдити све предмете у одговарајућој сразмери и поставити их у мањој диорами, али свакако тако да сваки поједини предмет има одговарајуће место.

Оригиналне предмете сада можемо да изложимо одвојено, у посебној витрини, али у непосредној близини диораме. На тај начин посетилац ће видети и саме предмете и начин њиховог коришћења.

Израда таквих макета предмета и њихово повезивање у одговарајуће комплексе у диорама захтева добро познавање материјала који се може употребити. Стога ћемо се најпре упознати са различитим врстама материјала који можемо да набавимо у трговини или да га сами направимо, а посебно ћемо се осврнути и на друге елементе од којих зависи успех подухвата — боја, осветљење и др.

Уколико је реч о сталној или стационарној поставци, као подлога ће да послужи под у просторији, а ако постављамо покретну изложбу — употребимо даску, дебљу шпер-плочу (8—10 mm) или иверицу, која је у неким случајевима најпогоднија јер има најмању специфичну тежину.

Поједини објекти у диорама израђују се од гипса, глине, папје-машеа, песка, гита, стиропора. Сваки од ових материјала има своје предности и недостатке.

Гипс. Материјал који се у течном облику да лако формирати, али после сушења постаје релативно крт. Велика тежина му је једна од непогодних особина.

Глина. Обична глина или иловача, беле, жуте или црвенкасте боје, одликује се великом пластичношћу. Претходна припрема материјала састоји се од њеног сушења, млевења или ситњења на неки други начин, и просејавања ради одстрањивања ситних каменчића. Овако уситњени материјал меша се са водом. Од количине воде зависи густина добивене масе. Међутим, она се споро суши, при сушењу са на површини појављују пукотине, а израђени предмет постепено се распада. Да би се то спречило, уместо воде употребљава се фирнајз.

Глина се лако боји; уместо фирнајза, као разређивач се употребљавају вљане боје. Међутим, предмети израђени од таквог материјала суше се веома дуго, унутрашњи делови им остају мекани по неколико година.

Као разређивач може се употребити и туткало, али се маса у том случају суши веома брзо, па се не сме одједном припремати већа количина, већ само онолико колико се може искористити у току 30 минута до 1 часа.

Песак као материјал може се употребити само ако смо претходно израдили калуп од глине, преко кога се насипа слој песка. Уколико је реч о мање сложенем облику, он се може непосредно извајати у песку; затим се површина песка стабилизује неком врстом лепка (туткало, казеински лепак и др.), а после његовог сушења потребно је површину премазати лаком који се брзо суши (нитро-лак). После потпуног сушења, на површини се ствара чврста кора која се лако скида. Њена непогодна особина је ломљивост.

Обичан **гит** и **пластелин** веома се често користе, али само као помоћни материјал, јер се предмети суше врло споро (пластелин остаје мекан и после 10 година). Поред тога, предмети током времена губе свој облик, па се зато овај материјал употребљава углавном за привремене, покретне изложбе.

Папје-маше се у новије време све мање користи, мада су његове предности неоспорне. Он је лак, релативно чврст, лако се обрађује и боји, а поред тога није скуп.

С обзиром на то да данас многи препаратори уопште и не знају како се тај материјал справља, дајемо један од могућих рецепата.

Узима се 1 kg суве новинске хартије, коју треба што је могуће више иситнити, исцекати. Ова хартија се кува у води док се не распадне, а вода готово сва испари. У такву масу додаје се 1,5 kg креде и 200 gr туткала. Добија се хомогена тестана смеша, којој се лако даје жељени облик и која се релативно брзо суши.

За израду објеката од овог материјала потребна је основа од глине. Када површина глине почиње да се стврдњава, суши, наноси се неколико (4—6) слојева добивене кашасте смеше. Када се ова осуши и постане чврста, лако се скида и даље обрађује према потреби.

Преко основе од глине можемо да лепимо траке од хартије док се не добије слој дебљине око 1 cm. И овај облик изложбеног материјала је лак и добро се обрађује, мада је мање трајан од претходног.

Маса од *опиљака од дрвета* помешаних са туткалом такође је погодан материјал за мање предмете.

У најновије време се као универзалан материјал користи *стиропор*. Он је изузетно лак, добро се обрађује, али је доста крт. Друга му је неповољна особина, о којој треба водити рачуна, што се приликом његове механичке обраде (сечења, глачања) ствара статички електрицитет, па се отпаци — прашина, ситни комадићи — „лепе“ за одело, за околне предмете; уклањање овако „залепљених“ отпадака је скопчано са извесним тешкоћама.

Ова неповољна особина је уопште карактеристична за све пластичне материјале.

Плоче од *стиропора* веће дебљине најбоље се секу помоћу једног уређаја који се може веома лако направити у свакој радионици. Реч је о вибратору и жици „цекас“. Загрејана жица лако сече *стиропор*, али без вибрирања иза жице рез би се поново саставио, заварио.

Лепљење *стиропора* може се обавити помоћу било ког лепка, али је потребно имати на уму да се он раствара у брзосушећим разређивачима (нитро, ацетон, етар и др.), због чега се лепак мора наносити у веома танком слоју. Међутим, лепљење се може обавити и другим врстама лепивих материја.

Површина *стиропора* се лако може обојити, за шта је најбоље употребити боје типа „поликолот“.

Интересантно је напоменути да се посебни ефекти добијају ако се површина *стиропора* премаже једном или неколико пута, према потреби, нитро-разређивачем. Овај реагенс раствара површину *стиропора*, на местима где се образују капљице разређивача настају већа или мања удубљења, *стиропор* губи своју блештаву белу боју, постаје сивкаст, па се добија утисак површине камена.

Као помоћни материјал при изради диорама и панорама користе се стакло, жица, текстил, комади дрвета, маховине, печурке „трутљаче“ итд. Списак ових материјала је практички неограничен, а од умешности препаратора зависи њихова употреба.

При изради диорама треба користити не само „запремински“ део кутије или сандука већ и бокове, стране и позадину. Овде се обично цртањем у одговарајућој размери допуњује изложени материјал или макете, тако да се добија визуелно много већи комплекс. При томе треба водити рачуна о неким ефектима интензитета боје, ради побољшања саме диораме.

Пре свега, потребно је знати да у природи тамнији предмети увек изгледају ближи посматрачу и, обрнуто, светлији су удаљенији. На основу тога, ако бочне стране диораме која због техничких узрока мора да буде неповољне форме — дугачка, односно дубока и узана — обојимо светлијим бојама, а дно, позадину тамнијим, добијамо утисак скраћења и проширења расположивог простора.

Обрнуто, ако у плиткој и широкој диорами позадину обојимо светлијим, а бокове тамнијим бојама, добијамо дубљу и ужу запремину.

Бокове и позадину диораме користимо као непосредни наставак оног што је у диорами изложено.

При изради диорама за потребе природњачких музеја користи се пејзаж шуме, планине, реке, и то тако да се нацртани део потпуно стапа и неприметно прелази у конкретни изложени материјал.

У зависности од величине диораме, тај изложени материјал могу да буду препарирани животиње и природне биљке; или, пошто се биљке теже на овај начин одржавају, могу да се израђују од погодног материјала вештачке, у природној величини у предњем плану, са постепеним смањењем према позадини и задњем делу бокова.

Посебну пажњу треба посветити осветљењу. Не може се дати један општи рецепт, опште правило, јер интензитет светлости, количина, распоред и боја светиљки зависе од конкретних услова, од изложеног материјала. У сваком случају, треба пазити да светлост изгледа што је могуће природније, а да у исто време извори светлости буду заклоњени од очију посматрача.

Као специфичан облик мале диораме навешћемо једну која је била израђена у основној школи „Никола Тесла“ у Београду (Раковица), а по замисли и под руководством аутора ових редова.

Диорама представља структуру шуме, а цела је израђена на неколико слојева стакла, од којих је сваки постављен у одређено лежиште. С једне стране, свако такво стакло је представљало неку мању целину, јер цртеж на стаклу провидним бојама даје један одређени елемент шуме (пратеће зељасте биљке, пресек земљишта, шибље, дрвеће, животиње), док се остали делови на таквом стаклу-цртежу само назире. Комбинација свих тих цртежа, са дискретним осветљавањем преко мутног стакла из позадине, даје веома добру слику шуме.

На исти начин, само са стаклима у хоризонталној равни, може се представити живот у води, где би свако стакло-цртеж приказивало живи свет на одређеној дубини.

Овај кратки преглед материјала који се користе за израду макета и диорама свакако не исцрпљује све могућности, јер су ове, практички, неисцрпне. Али се надамо да ће рецепти и поступци који су овде изнети бити од користи препарататорима у њиховом послу. У сваком случају,

морамо да напоменемо да је при решавању низа посебних питања — карактер боја, начин осветљавања — потребно тражити стручну помоћ, савет од људи који се тим проблемима баве.

*

У новије време диораме и панораме се све више срећу у музејима свих профила. Историјски, етнографски, музеји примењене уметности и други могу постићи да изложбени предмети буду много инструктивнији ако их излажу не систематски, не одвојено, по неком кључу, већ у комбинацији са другима, који би били на неки начин везани са првима.

Тако се, нпр., накит најбоље излаже не у витрини, већ на манекену који је прикладно обучен, који се, даље, налази у одговарајућем амбијенту. На тај начин се постиже вишеструки ефекат. Посетилац посматра низ тематски повезаних експоната који му дочаравају праву слику одређеног доба.

Одело за различите прилике такође се не излаже посебно, већ у одговарајућем амбијенту. Наравно, неће се излагати уникати, предмети који су израђени можда по посебној поруџбини, већ они који су коришћени мање или више масовно у одговарајућим приликама.

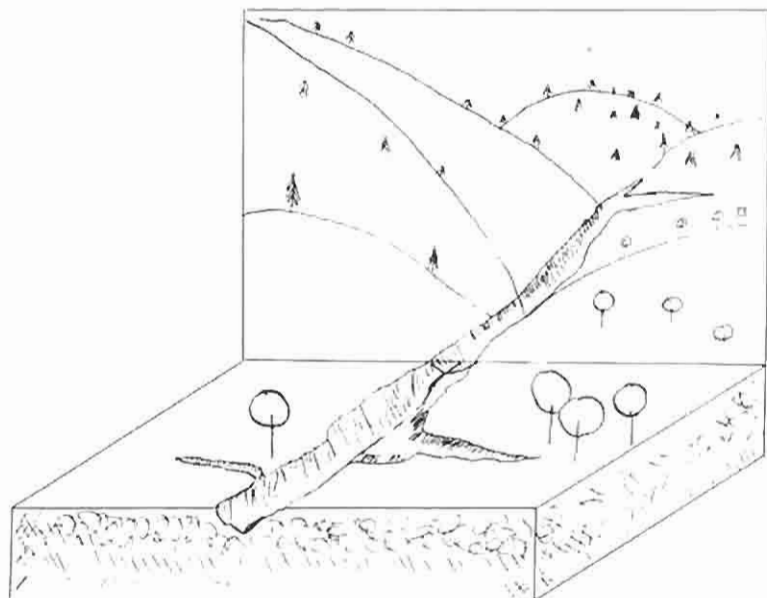
У многим музејима на Западу, а нарочито у новоформираним музејима у земљама у развоју, где они представљају праве центре науке и образовања, овакав начин излагања представља можда једину могућност да се сачувају они облици човековог живљења који под утицајем прогреса нестају.

Међутим, велике панораме се користе и за дочаравање неких важнијих збивања из прошлости. Тако у СССР постоје две велике панораме, једна у Москви, „Бородинска битка“, и друга у Севастопољу, „Малахов курган“.

Задржаћемо се на овој првој.

У кружној сали, пречника педесетак метара, изграђен је рељеф Бородинског поља, где се одиграла 1812. године пресудна битка између руских и француских армија. Посетилац стоји на једном подијуму, мостићу који се налази у центру објекта. Предмети и људске фигуре у предњем плану израђени су у природној величини и непосредно окружују посматрача. Са удаљавањем од центра објекти постају све мањи, али посебан начин осветљавања и боје дочаравају праву перспективу и посматрач не осећа да је та перспектива скраћена. Задњи план је делимично рељефан, делимично цртан, али још увек тако да се не примећује прелаз од тродимензионалних предмета ка рељефу и цртежу.

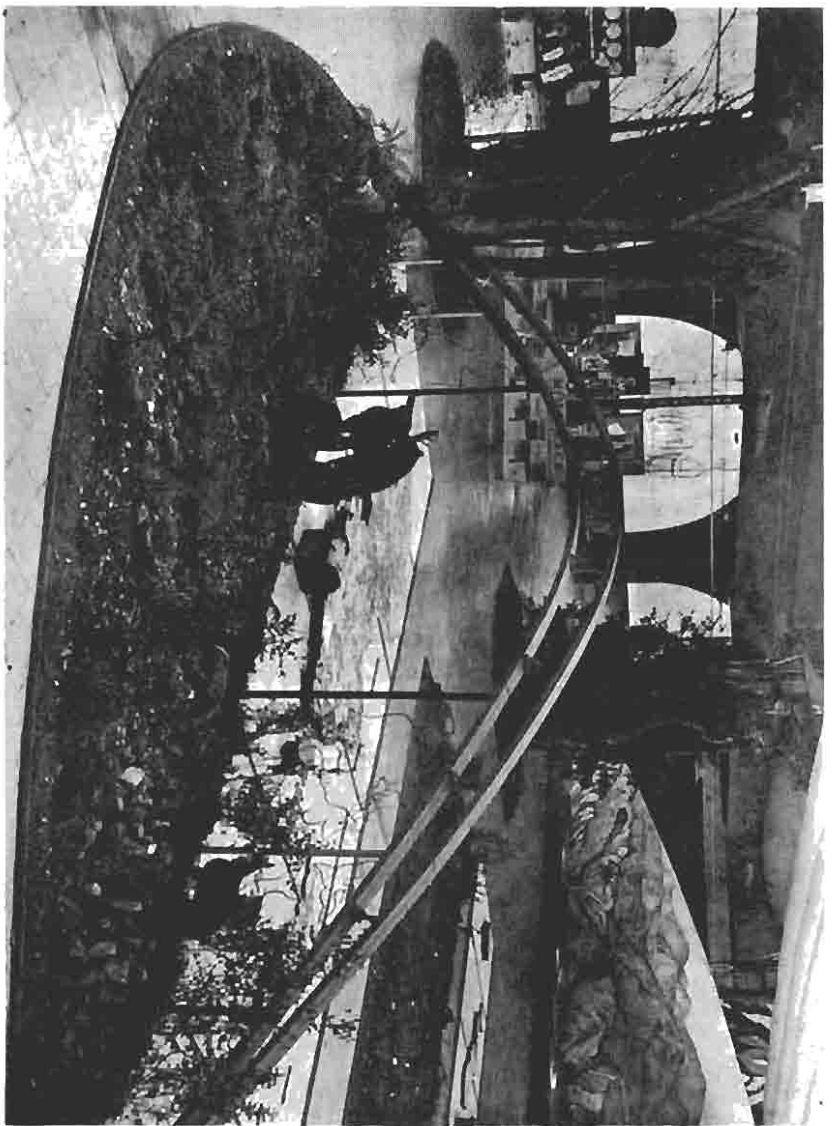
Све је израђено тако да посетилац има утисак да се ове фигуре могу сваког часа померити. Мислимо да није потребно посебно говорити о огромној инструктивности овог објекта, који уз одговарајуће, веома исцрпно, тумачење стручних водича постаје права „учионица у природи“, која дуго остаје у памћењу сваког посетиоца.

Схематски приказ комбинованог приказивања једне јаруге; у предњем плану је макета јаруге, док се у позадини она наставља пртежом, са детаљима у одговарајућој размери

Диорама високопланинске шуме са најинтересантнијим представницима пернате дивљачи — малим тетребом и снежницама. Диорама је израђена од правих гранчица белог бора, маховине, док је „камење“ направљено од стиропора. Обилно је коришћен тзв. „снег-спреј“. Диорама је припремљена за Студијску шумарску изложбу Природњачког музеја у Београду. Израдио ју је Р. Кичевић под руководством аутора

Панорамска-диорамско приказивање дивљачи у слободном простору на једној шумарској изложби. Подлина експоната је заштићена стаклом на коме су испрстане контурама остале врсте дивљачи, које због величине нису могле да добију одговарајуће место у панорами

LE DIORAMA COMME MOYEN D'EXPOSITION DU MATÉRIEL DE MUSÉE

L'article donne la définition des termes maquette, diorama, panorama; on essaie de délimiter leur signification. Sous le terme maquette on comprend la présentation d'un objet quelconque sans connexion avec le milieu ou avec d'autres objets. Contrairement à la maquette le diorama est défini comme une combinaison ou un rassemblement de maquettes qui sont réciproquement liées dans une ambiance correspondante. Le panorama est un genre spécial du diorama; il est caractérisé par l'emploi d'objets dont la dimension correspond à peu près au format de l'original. Leurs dimensions se réduisent brusquement dans l'arrière-plan pour que l'entière composition donne l'impression d'une grande profondeur.

Tandis que pour la confection d'une maquette il suffit de connaître uniquement le matériel — pour l'élaboration du diorama et du panorama on doit bien connaître la technologie du matériel et des autres composantes, en premier lieu l'éclairage, les peintures et les couleurs.

Ensuite on se tourne vers les espèces les plus importantes du matériel employé pour la confection des dioramas et des panoramas (plâtre, terre glaise, papier-maché, sable, mastic, plasteline, masses de sciure, stiropor etc.) en décrivant leurs propriétés les plus importantes et la façon de leur emploi. Sont exposés en outre, les principes élémentaires pour l'utilisation des couleurs et de l'éclairage.

La maquette, le diorama et le panorama sont un moyen favorable pour l'exposition d'un matériel de musée qui peut et doit être utilisé dans les musées de tous profils et de toutes branches. L'exposition des objets dans une ambiance correspondante offre au visiteur d'un musée un tableau beaucoup plus pittoresque qu'une présentation particulière „des unités d'inventaire“ et reste plus longtemps dans la mémoire du visiteur. S'il s'agit d'une exposition avec une petite superficie (c'est justement notre cas), les objets peuvent être placés dans un diorama plus petit, de dimensions qui correspondent à l'arrangement. Les avantages d'un tel genre d'étalage sont de plus en plus souvent utilisés dans les expositions actuelles de caractère différent, ce qui est démontré par l'exemple de plusieurs musées.

Aleksandar Sigunov